

A recski arborétum *

KÁRÁSZ Imre — SALAMON Katalin

Eger, Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Növénytani Tanszék

ABSTRACT: (The Recsk Arboretum) Results of the dendrological study in the arboretum near Recsk, Heves Co., Hungary, are presented. This arboretum was established by Vilmos Jámbor at the end of the 19th century and has been protected since 1975. The history of the park is discussed in detail, the tree and shrub species found are listed together with the number of individuals and the main dendrological parameters of each species. Suggestions are put forward to promote further protection of this valuable collection.

A Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Növénytani Tanszéke hallgatók bevonásával 1979-ben kezdte meg a növénytani és tájképi jellegű megyei értékek részletes történeti, florisztikai, ökológiai vizsgálatát. Eredményeinket „Heves megye védett és védendő természeti értékei. No.” jelzésű cikksorozatban tesszük közzé (KÁRÁSZ — SALGÁNÉ 1981). E dolgozatunk a sorozat második tagja.

A recski arborétumot a Heves megyei Tanács VB. 1975-ben nyilvánította védetté értékes exota fa- és cserje fajai megóvása érdekében. A határozat előírásait azonban nem hajtották végre, így a vizsgálat időpontjában, 1980–81-ben az arborétum bekerítetlenül, igen elhanyagolt állapotban volt. Róla az 1955-ös rövid faállomány felmérésén kívül eddig összefoglaló leírás nem történt. Vizsgálataink során elkészítettük az arborétum térképét, meghatároztuk értékes fafajait, felmértük azok állapotát, felbecsültük életkorukat, magasságukat és törzskerület méréseket végeztünk. Irodalmi, levéltári kutatással, továbbá egykor az arborétumban dolgozó személyek elmondása alapján összeállítottuk a park rövid történetét is.

A terepmunkákban nyújtott segítségükért köszönettel tartozunk REMÉNYFI LÁSZLÓ erdőmérnöknek és munkatársainak, a történeti adatokért pedig PÓCS MIHÁLYNÉ, HOLLÓ BOJTOS JÓZSEF recski lakosoknak, továbbá a Recsk Községi Tanács dolgozóinak.

AZ ARBORÉTUM FÖLDRAJZI HELYZETE, FEKVÉSE ÉS TERMÉSZETI VISZONYAI

Az arborétum a Keleti- vagy Kis-Mátrában, Recsk községtől délre, mintegy 2,5 km-nyire fekszik. A térképek Györke vagy Jámbor-tanya néven jelölik. Egyes kiadványokban Bojtoskert néven említik (MÉSZÖLY 1981). Délről a Györke-tető 440 m magas csúcsa tekint le rá, keleten a Máté-ke-

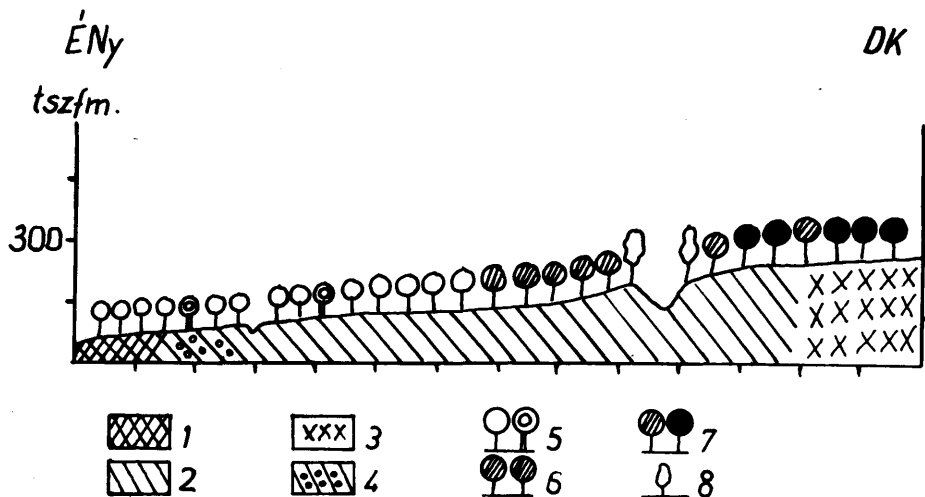
*Heves megye védett és védendő természeti értékei. No.: 2.

resztje tölgyeseivel érintkezik. Kiepített, portalanított út csupán a recski szeméttelépig vezet, onnan gyalog közelíthető meg a sárga (s) jelzésű turista úton.

A 4,58 ha területű arborétumot tekintélyes kiterjedésű véderdő övezi, így a védelem alatt levő terület 69,45 ha. Felszíne egyenetlen, a tengerszint feletti magasság 270–300 m között változik. Két É–D-i lefutású patakmeder szeli át, melyekben vízfolyás csupán csapadékos időszakban látható. Aljaztuk az év nagyobb részében száraz, helyenként mocsaras. A magasabb déli területeken bevágódásuk mélysége eléri a 8–10 métert. Az egykori átjárókat két igen rossz állapotban levő fahídmaradvány jelzi.

A Kis-Mátra a hegység egyik legalacsonyabb morfológiai tája, így évi középhőmérséklete a Mátráénál magasabb, még az északi kitettségű lejtőkön is 7–9 °C. A csapadék évi átlaga a hegyvidékinél lényegesen kevesebb, alig éri el a 650 mm-t [LÁNG 1955].

Az arborétum kicsiny területén különböző alapkőzeteken (riolittufa, karbonátos piroxén-andezit, glaukonitos homokkő, agyagmárga) a barna erdőtalaj változatos típusai alakultak ki [TOTH 1978]. Részletes talajelemzést nem végeztünk. Északi–északnyugati alacsonyabb fekvésű részén klímazonális cseres-tölgyes (*Quercetum petraeae-cerris*) alkotja az eredeti vegetációt. A cseres-tölgyes fokozatosan extrazonális gyertyános-tölgyesbe (*Quercus petraeae-Carpinetum*) megy át, sőt a legmagasabb részeken a bükk (*Fagus sylvatica*) válik domináns fajjá. Zárt állománya az extrazonális *Melitti-Fagetum silvaticae* jellemzőit mutatja (1. ábra).

1. ábra: Az arborétum alapkőzetei és természetes vegetációja 1. agyagmárga, 2. riolittufa, 3. karbonátos piroxénandezit, 4. glaukonitos homokkő, 5. *Quercetum petraeae-cerris*, 6. *Quercus petraeae-Carpinetum*, 7. *Melitti-Fagetum silvaticae*, 8. *Alnus glutinosa*.

TÖRTÉNETE

A XIX. sz. végén és századunk elején világszerte épültek a botanikus kertek, az arborétumok, a szebbnél szebb magánkertek. A főurak, földbirtokosok körében divattá vált a kertépíttetés. Akkor alakultak ki a ma is legértékesebbeknek tartott kertjeink: Gr. AMBRÓZY — MIGAZZI ISTVÁN Malonyán létesített örökzöld kertje, jeli arborétuma, JOZSEF főherceg alcsuti arborétuma, BOLZA JOZSEF szarvasi Pepikertje és VIGYÁZO SANDOR megbízásából a vácrátóti arborétum.

E kerteket nagyon jól ismerte JÁMBOR VILMOS, a múlt század legnevesebb magyar kertésze. Bejárta egész Európát. Kertészeti tanulmányait Angliában végezte, ott kezdte kertépítő munkáját is. Később Németország, Franciaország, Ausztria vezetéses kertjeinek építése során szerzett sok-sok tapasztalatot és európai hírnevet (PAPP 1961). Hazatérve JOZSEF főherceg udvari főkertészeként személyesen tervezte és irányította az alcsuti, vácrátóti és a margitszigeti kertépítő munkálatokat. JÁMBOR az 1860-as évek végén (az egykori birtoklevelekből a pontos évszám nem derül ki) vásárolt Recsk mellett birtokot azzal a szándékkal, hogy ott csemeteket alapít. Ekkor azonban még az említett kertek építésén dolgozott, így csak néhány évvel később kezdte meg a recski csemetkert kialakítását. A telepítés előtt neves geológusokat kért fel a terület talajtani viszonyainak vizsgálatára. Ezen ismeretek birtokában tervezte meg a kertet és telepített oda európai, kaukázusi, észak-amerikai és ázsiai fa- és cserjefajokat. A kor igényeinek megfelelően elsősorban örökzöld fajokat honosított meg.

Recskén nagyobb kúriát vásárolt (ma óvoda), de idejének nagy részét a kertben épített házában töltötte. E ház romjain ma hatalmas akácfa élnek. A kis ház melletti elgyomosodott gyümölcsös néhány fája ma is terem.

JÁMBOR VILMOS 1901 januárjában halt meg. Birtokát, benne a faiskolát is fia, JÁMBOR GÉZA örökölte. 1918-ban eladta BAGOSI PUCHER ISTVÁN pesti építész mérnöknek. Őt azonban csupán a falusi kis kastély vonzotta, s nem törődött a csemetkerttel. A környék lakói — a tulajdonos érdektelenségét látva — időközben a legszebb fákat kivágták és elhurcolták. 1922-ben a birtok faiskolát is magában foglaló részét HOLLO BOJTOS JOZSEF vásárolta meg.**

A kertben ekkor 20 fenyőfaj és számos lombhullató fajaj díszlett. HOLLO elmondása szerint ezidőtájt mammutfenyő, babérfa, ámorfa és paratólgy is díszítette a kertet. Az érdeklődők megcsodálhatták a messze földről származó cikláment, jázmin és Lumnizerskekfűt és gyönyörködhetek az 5000 tős rózsakertben. Ma ezeknek a növényeknek nyoma sincs már meg. Az új tulajdonos nem törekedett új fajok betelepítésére, csupán a régieket gondozta, ápolta. A második világháborút az ő felügyelete alatt épségben vészelte át az arborétum. 1945-ben a területet államosították, majd felparcellázták. Sok nagyra nőtt fenyőt kivágtak, a rózsákat széthurcolták. Bár a kert 1946-ban az egri erdőszethez került, gondozásra, a fák kilopásának megakadályozására nem fordítottak gondot, így állapota egyre romlott.

A botanikai érték számbavételére csupán 1955-ben került sor. BÁNO ISTVÁN, SZÓNYI LÁSZLO és MOHI GYÖRGY erdőmérnökök bejárták a területet és 29 figyelemre méltó fás növényfajt gyéjeztek fel. A lágyszárúakról nem készült jegyzék, de a felmérés jegyzőkönyve szerint azokat is tudományos értékűeknek jelölték meg. A felmérés után sem volt a kertnek törődő, dendrológiai értékei védelmében síkra szálló gazdája. Csúpan 20 évvel később nyilvánították védetté. A legszebb fák közül néhányat sajnos a védelem elrendelése után is kivágtak.

** PÓCS MIHÁLYNÉ (JÁMBOR egyik volt alkalmazottjának lánya) és a Községi Tanács több dolgozója szerint HOLLO BOJTOS előtt a kert rövid ideig ISTVÁN BÉLA Vas megyei származású földbirtokos tulajdona volt. ISTVÁN BÉLA az I. világháború idején Verpelét főjegyzőjeként dolgozott a megyében. Neve azonban nem szerepel a telekkönyvi hivatal feljegyzéseiben, így tulajdonos volta nem bizonyítható.

DENDROLÓGIAI ÉRTÉKEI

Az arborétumban 29 fajhoz tartozó 572 betelepített fásszárú növényegyed él. Közülük 46 fa (8 0/0), törzsátmérője (a *Robinia* egyedek nélkül) meghaladja az 50 cm-t. A park legnagyobb fája 250 cm-es törzskerületű zöld duglaszfenyő (*Pseudotsuga menziesii* v. *viridis*). Az állomány egészséges, csupán a *Quercus rubra* egyedeken láthatók sérülések, amelyek valószínűen a makk lezárásának különös módjától erednek.

A fajok származás szerinti megoszlása: 13 faj (44,8 0/0) Észak-Amerikából, 2–2 faj (6,9–6,9 0/0) a Balkán-Kisázsia, a Kaukázus illetve Japán-Ázsia területéről, 9 faj (31 0/0) Európa különböző tájairól került az arborétumba, 1 faj pedig (3,5 0/0) hibrid. A nyitvatermők és zárvatermők aránya 50–50 0/0. A dendrológiai szempontból értékes fajok adatait (egyedszám, törzsátmérő szerinti megoszlás, törzskerület, származás) az 1. táblázat tartalmazza.

1980-ban az 1955-ben leírt fajok közül hatot nem találtunk már meg: *Acer rubrum* L. (USA), *Catalpa bignonioides* WALT. (USA), *Caragana arborescens* LAM. (Mandzsúria, Szibéria), *Ilex aquifolium* L. (Dél-Európa), *Menispermum canadense* L. (Észak-Amerika), *Tsuga canadensis* CARR. (Észak-Amerika).

Az 1955-ös felmérésben viszont nem szerepel hat másik, az arborétumban nem őshonos fafaj: *Celtis occidentalis* L., *Juglans nigra* L., *Castanea sativa* MILL., *Larix decidua* MILL., *Pinus ponderosa* DOUGL., *Platanus orientalis* L.

A faegyedeket pontosan feltérképeztük (2. ábra). A térképen a nagy egyedszámú csoportokat, fasorokat külön ábrázoltuk az egyedszám feltüntetésével. A hazánkban igen elterjedt *Robinia pseudoacacia* egyedeket nem jelöltük. (Az arborétum rendezése, a faállomány gyéritése során ezen faj egyedeinek döntő többségét ki kell vágni, csupán néhány egyedet célszerű meghagyni.) A térképen az *Aesculus carnea* törzseket az *A. hippocastanum*-hoz hasonlóan 3-as szám jelöli.

KÖVETKEZTETÉSEK

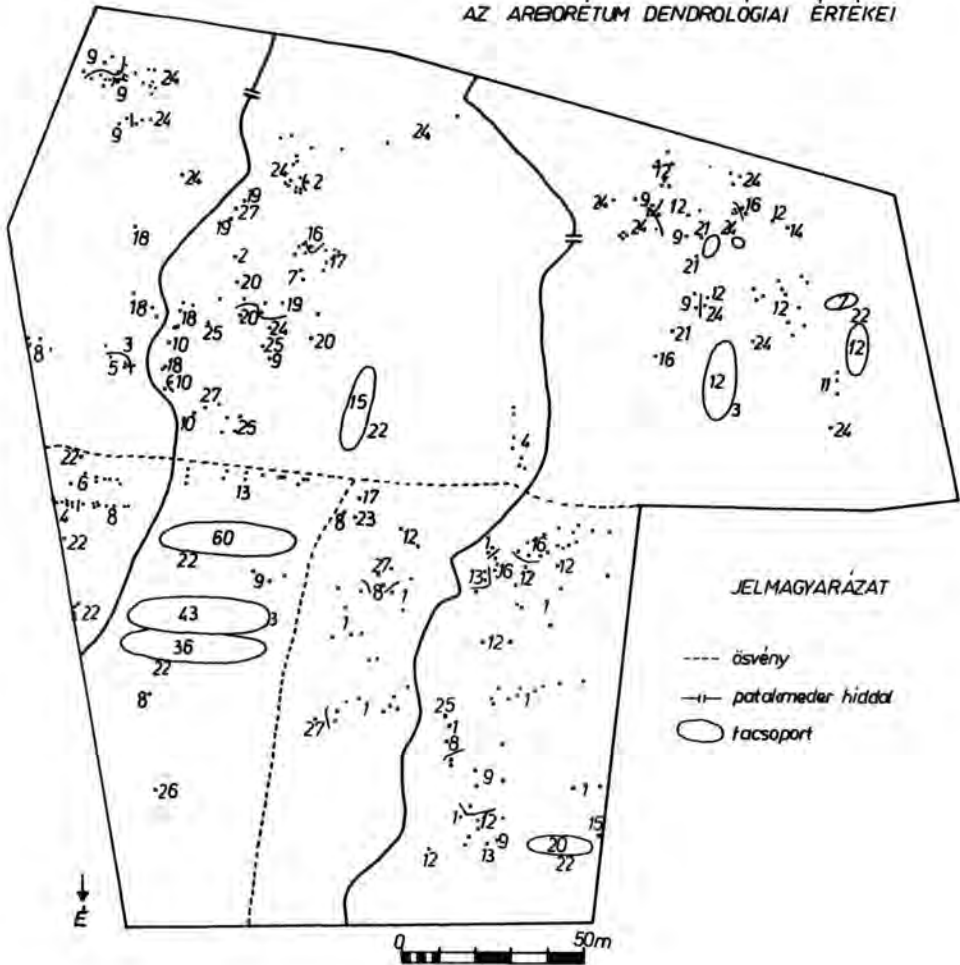
Heves megye egyetlen igen nagy értékű, országos hírű dendrológiai gyűjteménye az erdőtelki arborétum (KOPASZ 1978). Sem a Mátra sem a Bükk hegyvidéke nem rendelkezik a recski Jámor-tanya kivételével hasonló élőfa gyűjteménnyel, ezért e park megóvása, fenntartása, sőt fejlesztése feltétlenül indokolt. Idegenforgalom, oktatási-nevelési célokra egyaránt felhasználható, emellett kultúrtörténeti (kerttörténeti) jelentőséggel bír.

Az arborétum állapota jelenleg rossz, 1945 óta nem gondozták. Az eredeti vegetáció felújult, erőteljes a telepített fajok kiszorulása. Az értékes, gazdasági célokra alkalmas egyedek engedély nélküli kivágása napjainkban is gyakori.

A park nehezen közelíthető meg, a turistautak elkerülik, így látogatottsága kicsi. Az állomány exota fajainak esztétikai értéke a törzsek sűrűsége miatt nem érvényesül.

A megóvás a fejlesztés csupán a természetvédelmi szervek és a kezelő erdőgazdaság szorosabb együttműködése és gyors cselekvése révén lehetséges, nélküle folytatódik a park faállományának szegényedése.

AZ ARBORÉTUM DENDROLÓGIAI ÉRTÉKEI

2. ábra: Az arborétum dendrológiai értékei. 1. *Abies alba*, 2. *Abies Nordmanniana*, 3. *Aesculus-hippocastanum*, 4. *Carya ovata*, 5. *Castanea sativa*, 6. *Celtis occidentalis*, 7. *Chamaecyparis Lawsoniana*, 8. *Juglans nigra*, 9. *Larix decidua*, 10. *Liriodendron tulipifera*, 11. *Padus serotina*, 12. *Picea abies*, 13. *P. orientalis*, 14. *Pinus nigra*, 15. *P. ponderosa*, 16. *P. silvestris*, 17. *P. strobus*, 18. *Platanus orientalis*, 19. *Pseudotsuga glauca*, 20. *P. Menziesii* var. *viridis*, 21. *Quercus robur* 'Fastigiata', 22. *Q. rubra*, 23. *Sorbus aucuparia*, 24. *Taxus baccata*, 25. *Thuja occidentalis*, 26. *Berberis tumbergii*, 27. *Padus avium*.

I. táblázat

A recski arborétum telepített fásszárú növényfajai (1980)

Fajnév	Egyedszám db	Törzsátmérők			Legnagyobb törzskerület (cm)	Származása
		< 50 cm	50 cm	átlagos cm		
1. <i>Abies alba</i> MILL.	40	40	—	35	130	Közép- és Dél-Európa
2. <i>Abies nordmanniana</i> SPACH	2	1	1	45	155	Kaukázus
3. <i>Aesculus hippocastanum</i> L.	55	45	10	39	155	Bulgária, Görögország hibrid
4. <i>Aesculus carnea</i> HAYNE						Japán
5. <i>Berberis thunbergii</i> DC.	1	—	—	—	—	Quebektől Texasig
6. <i>Carya ovata</i> K. KOCH	14	14	—	23	80	D-Európa, É-Afrika
7. <i>Castanea sativa</i> MILL.	4	4	—	22	70	Észak-Amerika
8. <i>Celtis occidentalis</i> L.	8	8	—	3,5	40	
9. <i>Chamaecyparis lawsoniana</i> (A. MURR.) PARL.	2	2	—	24	80	Kalifornia
10. <i>Juglans nigra</i> L.	16	16	—	19	90	USA keleti, déli része
11. <i>Larix decidua</i> MILL.	19	15	4	38	200	Közép-, és É-Európa
12. <i>Liriodendron tulipifera</i> L.	3	—	3	55	200	É-Amerika keleti része
13. <i>Padus serotina</i> (EHRH) BORKH.	3	3	—	28	90	É-Amerika
14. <i>Picea abies</i> (L.) KARST.	38	38	—	35	135	É-Európa
15. <i>Picea orientalis</i> (L.) LINK.	16	16	—	32	120	Kaukázus, Kis-Ázsia
16. <i>Pinus nigra</i> ARN.	1	1	—	28	90	Közép-Európa, Ny-Ázsia
17. <i>Pinus ponderosa</i> DOUGL.	1	1	—	27	85	USA Ny-i része
18. <i>Pinus silvestris</i> L.	24	24	—	32	140	Európa, É-Ázsia
19. <i>Pinus strobus</i> L.	1	—	1	54	170	É-Amerika keleti része
20. <i>Platanus orientalis</i> L.	12	7	5	42	200	Balkán, DNy-Ázsia
21. <i>Pseudotsuga menziesii</i> v. <i>glauca</i> FRANCO	8	8	—	40	130	Kalifornia, Mexikó
22. <i>Pseudotsuga menziesii</i> v. <i>viridis</i> FRANCO	3	1	2	60	250	Kalifornia, Mexikó
23. <i>Quercus robur</i> cv. <i>Fastigiata</i> SCHWARZ	3	3	—	28	90	Európa, Kis-Ázsia
24. <i>Quercus rubra</i> L.	156	136	20	38	200	É-Amerika keleti része
25. <i>Robinia pseudoacacia</i> L.	60!	—	—	—	150	USA középső és keleti része
26. <i>Sorbus aucuparia</i> L.	1	1	—	16	50	Európától Szibériáig
27. <i>Spiraea japonica</i> L.	sok!	—	—	—	—	Japán
28. <i>Taxus baccata</i> L.	75!	75	—	4,7	30	Európa, É-Afrika
29. <i>Thuja occidentalis</i> L.	7	7	—	17,0	60	Kanada, USA
! = becstült érték	572	406	46			

IRODALOM: KÁRÁSZ, I. — SALGÁNE KOSIK A. (1982): A fajzatpusztai park természetértékei. (*Acta Acad. Paed. Agriensis* 16: 499—510) — LÁNG, S. (1955): A Mátra és a Börzsöny természeti földrajza (*Akadémiai Kiadó, Bp.* 11—271). — MÉSZÖLY, GY. (1981): Parkerdők Magyarországon. (*Natúra, Bp.* 287). — PAPP, J. (1961): Jámbor Vilmos (*Élővilág* 6: 48—49). — TÓTH, A. (1978): A Mátra természetvédelmi területei. (*A Mátra útikalauza* 43—56). — Képviseletestületi jegyzőkönyvek V. — 271. 1904—1947. Heves megyei levéltár.

Érkezett: 1983. VII. 16.

Dr. KÁRÁSZ Imre — SALAMON Katalin
Ho Si Minh Tanárképző Főiskola
Növényteni Tanszék
H—3301 EGER